

PRO MEMORIA

Profesor Zofia Libiszowska (1918–2000)

Zofia Libiszowska urodziła się 18 lutego 1918 r. w Krakowie, w starej rodzinie ziemiańskiej, jako córka Wojciecha Gołuchowskiego, syna i wnuka galicyjskich mężów stanu, oraz Zofii z Baworowskich. Dzieciństwo spędziła w Janowie koło Lwowa. W 1936 r. zdała egzamin maturalny i jesienią tegoż roku podjęła studia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza. Jej pierwszym mistrzem był profesor Ludwik Kolankowski. Do końca trzeciego roku studiów Zofia Gołuchowska zdała wszystkie egzaminy kursowe na kierunku historia i dzięki temu została powołana na stanowisko asystenta wolontariusza. Agresja niemiecka na Polskę w dniu 1 września 1939 r. sprawiła jednak, że młoda asystentka opuściła mury swojej macierzystej uczelni. W rok później znalazła się w Warszawie, gdzie podjęła pracę w Bibliotece Ordynacji Zamoyskiej. Kontynuowała też studia historyczne na Tajnym Uniwersytecie Warszawskim. Pod kierunkiem profesora L. Kolankowskiego (podówczas dyrektora Biblioteki Ordynacji Zamoyskiej) przygotowała pracę magisterską pt. *Tomasz Zamoyski, wojewoda kijowski (1619–1629)*. W lipcu 1942 r. złożyła egzamin dyplomowy. W czerwcu 1943 r. Zofia Gołuchowska poślubiła Stefana Libiszowskiego i przeniosła się do Opoczna, gdzie przebywała do końca okupacji.

Wiosną 1945 r. Zofia i Stefan Libiszowscy przenieśli się do Łodzi. Zofia została przyjęta do pracy w powstającym właśnie Uniwersytecie Łódzkim na stanowisko młodszego asystenta w Katedrze Historii Polski, kierowanej przez profesora L. Kolankowskiego. Pod kierunkiem swojego dawnego mistrza rozpoczęła pisanie rozprawy doktorskiej, której przedmiotem miała być rola polityczna królowej Ludwiki Marii Gonzagi, ze szczególnym uwzględnieniem ważnych w dziejach Rzeczypospolitej lat 1655–1667. Po przejściu profesora Kolankowskiego do Torunia, promotorem pracy został profesor Józef Dutkiewicz. Awans na stanowisko starszego asystenta i obrona rozprawy doktorskiej (w 1950 r.) zbiegły się w czasie z początkiem dogmatycznego

kursu w historiografii polskiej, co przekreśliło nadzieje na wydanie drukiem pełnego tekstu rozprawy (jej okrojona i spopularyzowana wersja została opublikowana dopiero w 1963 r.).

W 1951 r. Zofia Libiszowska otrzymała nominację na adiunkta w Katedrze Historii Polski Nowożytnej, kierowanej przez profesora Bohdana Baranowskiego. Z tą Katedrą była związana przez następnych 19 lat. Był to czas poszukiwania własnej tożsamości historycznej i wyboru problematyki badawczej. Początkowo twórczość naukowa Zofii Libiszowskiej koncentrowała się wokół zagadnień z zakresu historii społeczno-politycznej XVII stulecia. Z biegiem czasu Jej działalność naukowa objęła również wybrane aspekty z dziedziny historii gospodarczej i historii kultury materialnej.

Dnia 28 czerwca 1956 r. decyzją Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej Zofia Libiszowska uzyskała nominację na stanowisko docenta. Wydarzenia Polskiego Października 1956 r., oznaczające przełom w naukach humanistycznych, przyjęła z nieklamany zadowoleniem. „Znowu człowiek stał się podmiotem historii”, jak napisała po latach w swoich wspomnieniach. Dysponując większą swobodą w zakresie wyboru problematyki badawczej, pod koniec lat pięćdziesiątych podjęła decyzję o przesunięciu badań naukowych z XVII na XVIII stulecie. Zdecydowały o tym głównie względy warsztatowe, ale nie bez znaczenia były w tym wypadku również względy poznawcze. Zofię Libiszowską pociągał bowiem wiek Oświecenia. Ta reorientacja zainteresowań okazała się niezwykle korzystna dla nauki. W ciągu kilkunastu lat Zofia Libiszowska stała się bowiem znakomitą specjalistką w zakresie historii powszechnej XVIII w., znaną zarówno w Polsce, jak i za granicą. Przedmiotem Jej badań były teraz dzieje Anglii, Francji i Stanów Zjednoczonych oraz historia XVIII-wiecznej dyplomacji. W centrum zainteresowań Zofii Libiszowskiej znalazł się jednak przede wszystkim człowiek, uwikłany w skomplikowaną sieć zdarzeń polityczno-społecznych i konfliktów ideologicznych swoich czasów. Biografistyka stała się zresztą najbardziej trwałym elementem Jej pisarstwa historycznego, przybierając różne formy wypowiedzi: od zwięzłego biogramu do popularnej czy też naukowej biografii. Wielką fascynacją Zofii Libiszowskiej było także zagadnienie kształtowania się, zasięgu i oddziaływania opinii Oświeconych elit. Szczególnie wiele uwagi poświęciła kwestii kontaktów obywateli XVIII-wiecznej Rzeczypospolitej z elitami krajów anglosaskich.

W początkach lat sześćdziesiątych Zofia Libiszowska nawiązała pierwsze osobiste kontakty z nauką zachodnioeuropejską. W 1963 r. otrzymała stypendium w École Pratique w Paryżu. Odwiedziła też

po raz pierwszy Londyn i British Library. Pokłosem wyjazdu do Drezną było wydanie drukiem (we współpracy z Henrykiem Kocójem) wyboru odnalezioną tam korespondencją saskiego *chargé d'affaires* w Warszawie w dobie powstania kościuszkowskiego, Jana Jakuba Patza (1969). W tym samym czasie Zofia Libiszowska rozpoczęła współpracę z Wydawnictwem „Czytelnik”, uczestnicząc w opracowaniu przekładu na język polski serii francuskich pamiętników kobiecych. Jej udział w tym przedsięwzięciu polegał na przygotowaniu do kolejnych tomów tego wydawnictwa wstępu, przypisów i niezbędnych objaśnień.

Kryzys roku 1968, który dotknął także Uniwersytet Łódzki, doprowadził do istotnych zmian organizacyjnych i personalnych w Instytucie Historii. Zofia Libiszowska została przeniesiona do Zakładu Historii Powszechnej Nowożytnej i Najnowszej, kierowanego przez profesora Józefa Dutkiewicza. Zakres Jej obowiązków dydaktycznych i naukowych skoncentrował się odtąd na historii powszechnej. Aktywność naukowa Zofii Libiszowskiej (80 publikacji od czasu nominacji na docenta) zaowocowała nadaniem Jej tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego w dniu 8 marca 1973 r. W roku 1976, po przejściu na emeryturę profesora Józefa Dutkiewicza, Zofia Libiszowska objęła kierownictwo Zakładu Historii Powszechnej Nowożytnej i Najnowszej. W cztery lata później, 4 czerwca 1980 r. otrzymała tytuł profesora zwyczajnego. Bibliografia prac drukowanych profesor Zofii Libiszowskiej obejmuje blisko 300 pozycji (w tym 13 książek). Za najważniejsze w swoim dorobku uważała następujące tytuły: *Opinia polska wobec rewolucji amerykańskiej w XVIII wieku* (1962), *Życie polskie w Londynie w XVIII w.* (1972), *Tomasz Paine. Obrońca praw człowieka* (1976), *Żołnierz Wolności. La Fayette* (1978), *Tomasz Jefferson* (1984) oraz *Ludwik XV* (1997). Pisarstwo historyczne Zofii Libiszowskiej cechowała wielka dbałość o kulturę języka. Wszystkie Jej prace wyróżniały się klarownością konstrukcji, jasnością wywodów i nienagannym stylem wypowiedzi.

W życiu profesor Libiszowskiej ważną rolę odegrały zagraniczne peregrynacje, wystąpienia na licznych sympozjach i konferencjach naukowych, wykłady w zagranicznych uniwersytetach dla tamtejszych studentów i pracowników nauki. Oprócz wspomnianego stażu naukowego w Paryżu odbyła również podobne staże w Londynie i Oxfordzie (1974) oraz w Waszyngtonie (1981). Wzięła udział w kilkudziesięciu konferencjach międzynarodowych, prezentując wyniki swoich badań i wprowadzając do światowego obiegu naukowego dorobek historiografii polskiej. W 1978 r. została indywidualnym członkiem Stowarzyszenia Europejskich Amerykanistów

[EAAS] i uczestniczyła w okresowych (co dwa lata) zjazdach tej organizacji. Występowała z referatami na międzynarodowych kongresach historycznych [XIV Kongres w San Francisco 1975, XV Kongres w Budapeszcie 1980]. Wzięła również udział w VIII Światowym Kongresie Miłośników Oświecenia (Budapeszt 1987) oraz w Światowym Kongresie z okazji 200 rocznicy Rewolucji Francuskiej (Paryż 1989). Profesor Zofia Libiszowska zainicjowała też współpracę historyków łódzkich z Uniwersytetami w Lyonie, które wielokrotnie odwiedzała. Dzięki Jej osobistym kontaktom Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego odwiedziło wielu wybitnych uczonych, którzy brali udział w kolokwiach naukowych organizowanych przez Zakład Historii Powszechnej Nowożytnej i Najnowszej.

Działalność naukowa profesor Zofii Libiszowskiej zawsze pozostawała w ścisłym związku z Jej pracą dydaktyczną. Pod Jej kierunkiem ukończyło studia ponad stu magistrów historii. Była też promotorem siedmiu przewodów doktorskich, jak również recenzentem w kilkunastu przewodach doktorskich i dziesięciu habilitacyjnych. Dwóch uczniów profesor Libiszowskiej uzyskało stopień doktora habilitowanego. Profesor Zofia Libiszowska była niekwestionowanym autorytetem nie tylko dla grona własnych uczniów, ale również dla całego łódzkiego środowiska historycznego. Szacunek i powszechną sympatię budziła Jej fascynująca osobowość. Podziwiano też Jej ogromną erudycję, rozległość horyzontów badawczych, znajomość świata i osobiste kontakty z najwybitniejszymi historykami tak w Polsce, jak i poza granicami naszego kraju.

W toku długoletniej pracy uniwersyteckiej Zofia Libiszowska pełniła różne funkcje organizacyjne, w tym prodziekana do spraw naukowych i rozwoju (1981–1983), dziekana Wydziału Filozoficzno-Historycznego (1984–1987) oraz członka Senatu uczelni. W latach 1972–1978 była kierownikiem Podyplomowego Studium Historii w Uniwersytecie Łódzkim, a w latach 1975–1981 przewodniczącą Komitetu Okręgowego Olimpiady Historycznej. Jej działalność na rzecz łódzkiego środowiska historycznego nigdy nie ograniczała się jednak tylko do obowiązków uniwersyteckich. W latach 1945–1981 była członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego (w 1971 r. została wyróżniona złotą odznaką ZNP). Od 1945 r. należała również do Polskiego Towarzystwa Historycznego, pełniąc funkcję prezesa Oddziału Łódzkiego w latach 1964–1977. Była także członkiem Zarządu Głównego PTH. Na wniosek Oddziału Łódzkiego, w dniu 14 grudnia 1991 r. Walne Zgromadzenie Polskiego Towarzystwa Historycznego przyznało Jej tytuł honorowego członka PTH. Od 1964 r. Zofia

Libiszowska należała również do Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. Była także członkiem Rady Naukowej Łódzkiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk. W kilku kadencjach powoływana była na członka Komitetu Nauk Historycznych PAN. Trzykrotnie wybierano Ją również do Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN. Profesor Zofia Libiszowska była też członkiem Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (to ostatnie wyróżnienie ceniła sobie w sposób szczególny i wyjątkowy).

Spośród swoich licznych odznaczeń państwowych i resortowych profesor Zofia Libiszowska najwyżej ceniła sobie Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski oraz Medal Komisji Edukacji Narodowej. Jako najbardziej prestiżową określała nagrodę Miasta Łodzi (przyznaną jej w 1987 r.) i nagrodę I stopnia Ministra Edukacji Narodowej.

Do ostatnich chwil swego życia (pomimo pogarszającego się w ostatnich latach stanu zdrowia) profesor Zofia Libiszowska utrzymywała serdeczne kontakty z gronem swoich uczniów. Zawsze twierdziła, że jeśli w jakimś stopniu mogła być im pomocna, to będzie to uważała za najlepszą część własnego dorobku. Zmarła po długiej i ciężkiej chorobie w dniu 6 marca 2000 r. w Łodzi. Została pochowana na łódzkim cmentarzu na Dołach. Żegnały Ją tłumy uczniów, przyjaciół, kolegów, studentów i wiernych czytelników Jej książek. Wraz z Jej śmiercią łódzkie środowisko historyczne straciło wybitnego humanistę, uczonego wielkiej miary i prawdziwie europejskiego formatu.

ZBIGNIEW ANUSIK
Uniwersytet Łódzki

Andrzeja Feliksa Grabskiego droga do historii historiografii

---

26 czerwca 2001 r. minęła pierwsza rocznica śmierci Profesora Andrzeja F. Grabskiego. Skłania ona zarówno do krótkiego przypomnienia sylwetki tego uczonego, jak i stanowi pretekst do sformułowania kilku uwag na temat Jego twórczości w dziedzinie, która od początku lat siedemdziesiątych zdecydowanie wybijała się na